

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Στο δεύτερο μισό του 6ου π.Χ. αιώνα τα Κυπριακά Βασίλεια υποτάσσονται στους Πέρσες όπως και οι άλλες γύρω περιοχές. Δεν έφερουμε την ακριβή ημερομηνία της υποταγής τους, αλλά αυτή τοποθετείται χρονικά μεταξύ 545 και 525 π.Χ. Παρά την υποταγή τους, οι Κύπριοι βασιλιάδες διατήρησαν την κυριαρχία τους στις πόλεις - βασιλειά τους, με την υποχρέωση να πληρώνουν φόρο στο Μέγα Βασιλέα και να τον θοηθούν στρατιωτικά, αν τους το ζητούσε.

Anne Destrooper - Georgiades

Ιστορικός - Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος

Δείγμα της κυριαρχίας τους ήταν και η κοπή ασημένιων και αργυρέωτα χρυσών νομιμάτων. Πότε και ποιά βασιλεία αρχίζουν πρώτα να εκδίδουν νομίσματα δεν είναι γνωστό με ακριβεία. Γνωρίζουμε όμως ότι ο Ευέλθων, ο βασιλιάς της Σαλαμίνας, που βασίλευσε περίπου από το 560 ως το 525/20 π.Χ., είναι ένας από τους πρώτους.

Τα νομίσματά του δεν χρονολογούνται από την αρχή της βασιλείας του, αλλά μάλλον γύρω στα 540-530 π.Χ., γιατί τέτοια νομίσματα περιλαμβάνονται σ' ένα θησαυρό που ανακαλύφθηκε στις ανασκαφές της RAS SHAMRA το 1936. Ο θησαυρός αυτός αποκρύψθηκε γύρω στο 525/520 π.Χ. όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα άλλα νομίσματα του θησαυρού.

Αυτά τα νομίσματα αποδούσαν τον Περιοδικό σταθμητικό κανόνα, και ζυγίζουν περίπου 11.00 γραμμάρια. Πάνω σ' αυτά απεικονίζεται στην μπροστινή πλευρά ένα ξαπλωμένο κριόρι πάνες και κάτω από αυτό βρίσκεται η επιγραφή στο κυπριακό συλλαβάριο $\psi\acute{\iota}\ F\ \delta\ -\ I\ \tau\ \chi\ E\-\iota\-\theta\-\theta\-\nu\-\varepsilon$ (Ευέλθων). Η πίσω πλευρά τους είναι λεια (εικ. 1). Αργότερα, σ' αυτή την πλευρά απεικονίζεται το Ανχά, το αιγυπτιακό σύμβολο της ζωής, και μπροστά είναι γραμμένο $\iota\omega\ F\ F\ \delta\ -\ I\ \tau\ \chi\ E\-\iota\-\theta\-\theta\-\nu\-\varepsilon$ (εικ. 2). Αυτά τα τελευταία νομίσματα υποθέτουμε ότι δεν κόπηκαν από τον ίδιο τον Ευέλθωντα, αλλά από τους διαδόχους του και το ίδιο ονόμα Ευέλθωντος είναι δυναστικό. Εκτός τού-

του αυτά είναι πάρα πολλά ώστε να είναι μάλλον αδύνατον να κόπηκαν από ένα μόνο βασιλιά.

Στα σύγχρονα με αυτά μικρά σε αξία νομίσματα, δηλαδή στους οθόλοους και στις υποδιαρέσεις τους, αντί το ολόδωμα κριόρι υπάρχει μόνο το κεφάλι του και μερικές φορές αυτό βρίσκεται επίσης στην πίσω πλευρά αντί το Ανχά. Αυτός ο τύπος του κεφαλού του κριορίου που υπάρχει και στις δύο πλευρές, βρίσκεται και στα πιο μεγάλα σε αξία νομίσματα, στους στατήρες και στους διοσθόλους, του βασιλιά Ευανθή. Το ίδιον τον είναι γραμμένο στην μπροστινή πλευρά, $\psi\acute{\iota}\ \delta\ -\ I\ \tau\ \chi\ E\-\iota\-\theta\-\theta\-\nu\-\varepsilon$, (του Ευανθή) και υπαρχεί και η συλλαβή $\psi\acute{\iota}$ θα. συντομογραφί για τη λέξη βασιλίς (εικ. 3).

Σ' αυτά τα νομίσματα και σ' αυτά με το Ανχά βρίσκεται συχνά επίσης η συλλαβή $\psi\acute{\iota}$ ή $\psi\acute{\iota}\kappa$, κυ. που συνήθως ερμηνεύεται ως συντομογραφία για το Κυπρίνος (εικ. 4). Μερικές φορές, τα νομίσματα με το Ανχά φέρουν γραμμένο δεξιά και αριστερά του το σύμβολο $\lambda\zeta$ ρυ και Λ κο, αλλά η ερμηνεία τους δεν είναι εδαφικριώμενή (εικ. 5).

Όπως αναφέρθηκε δεν είναι μόνο το Σαλαμίνα που έκοψε νομίσματα αλλά και άλλες πόλεις και μαίστρα σχέδου συγχρόνως μ' αυτή, όπως μας πληροφορεί ένας άλλος θησαυρός, αυτός που βρέθηκε στο Παλάτι της Περέπολης. Αυτός κρύψτηκε γύρω στο 515/511 ως 500 π.Χ. και περιλαμβάνει οκτώ χρυσά νομίσματα του Κριούσιου, ένα νόμισμα των Αθηνών, ένα της Αιγινας, και δύο ή τρία Κυ-

πριακά. Σε ποιό νομισματοκοπείο ανήκουν αυτά τα δύο δεν είναι ακόμα νινωστό.

Πολλά κυπριακά νομίσματα είναι ανεπιγραφά, η φέρουν μόνο μια ή δύο συλλαβές. Μερικές φορές υπάρχει και ολόκληρο άνωμα πάνω σ' αυτά, όπως π.χ. «Ευέλθων», χωρίς ν' αναφέρεται το ίδιο ονόμα της πόλης στην οποία βασίλευε, γιατρό πρέπει να έξερε αυτό το ίδιον από φιλολογικά κείμενα για να μας βοηθήσει στην ταύτιση του νομισματοκοπείου. Η ταύτιση των νομιμάτων στηρίζεται και στο απεικονίσιμο, ειδικά σε νεωτέρα νομίσματα του ίδιου τύπου φέρουν και επιγραφή. Βασική δουλειά στην ταύτιση κυπριακών νομιμάτων έκαναν νομισματολόγοι του περασμένου αιώνα και τις αρχές του δικού μας, όπως ο O. BLAU (Zur kypriotischen Münzkunde. Numismatische Zeitschrift 5, 1873 (1875), σ. 1-25), ο J.P. SIX (Du classement des séries Cypriotes. Revue Numismatique 1883, σ. 279-374) και G.F. HILL (A catalogue of the Greek coins in the British Museum: Cyprus, 1904).

Όμως είναι αναποφεύκτο ότι όλες αυτές οι ταυτίσεις που δεν έχουν μια απλή δοση στη διορθώνονται με τις ανακαλύψεις νέων νομιμάτων. Μια γενική κριτική στις παλιές ταυτίσεις έκανε ο Αγγελός A.J. SELTMAN. Αυτός όμως, παρόλο που ουσιαστικά τις απορρίπτει, εν τούτοις δεν τεκμηριώνει τις καινούργιες του υποθέσεις. Μεταξύ των νομισμάτων που δεν ταυτίστηκαν ακόμα είναι οι σειρές με ολόσωμο λιοντάρι και ταύρο.

Επειδή υπάρχει το Λ, κα ή γο, κάτια απ' αυτά, μερικοί νομισματολόγοι τα αποδίδουν στους Γόλγους (εικ. 6).

Άλλη μια σειρά απεικονίζει κεφαλή λιονταριού και στην πίσω όψη ένα έγκοιλο τετράπυγον και μέσα σ' αυτό ένα Ανκή ή χταπόδι ή κεφάλι ταυρού (εικ. 7, 8, 9). Σ' αυτά τα νομίσματα μόνο μάλιστα η δύο συλλαβές είναι γραμμένες, γιαυτό είναι πολύ δυσκολή η αυτηλήρωση ονόματους πόλεων ή αγορών του. Ήταν ένα Κυπριακό

Ληγή ο ανθρώπος. Στα ένα Κυπριακό νόμισμα του θησαυρού της Περιφέρειας απεικονίζεται τέτοιο κεφάλι λιονταριού με ανοικτά στόμα και στην πιών πλευρά υπάρχει ένα τραχύ έγκυο τετράγωνο (εικ. 10). Το άλλο κυπριακό νόμισμα αυτού του θησαυρού είναι αρκετά φθωρόν και για αυτό είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κάποιος, τι ακριβώς απεικονίζει η μπροστινή όψη, δηλαδή αν το ζώο είναι ταύρος ή κριός. Η πιών όψη όμως είναι σα καλύτερη κατάσταση και απεικονίζει μάλλον κεφάλι αετού μέσα σ' ένα έγκυο τετράγωνο (εικ. 11). Ούτε σ' αυτό το νόμισμα υπάρχει επιγραφή αλλά συνήθως αυτός ο τύπος από τον οποίο δύο μόνο παραδείγματα μας είναι γνωστά και αυτά σε κακή κατάσταση, αποδίδονται στην Πάφο, για τον λόγο που άλλα νομίσματα που φέρουν τον ίδιο τύπο κεφαλού αετού αποδίδονται σ' αυτή την πόλη.

Όμως δεν υπάρχει ούτε σ' αυτή τη μεγάλη σειρά νομομάτων κάποια επιγραφή για να τα ταυτίσει αλλά μόνο μία. Δύο η τρεις συλλαβές ωστε και αυτή η ταυτιση να είναι ασθενή. Στην μπροστινή θήκη στέκεται ένας ταύρος και πάνω απ' αυτούν βρίσκονται μερικές φορές οι συλλαβές **Τ** + **Φ** + **Σ** + **Θ**. Φ. π. η **ΤΦΣΘ**, π.ν. υ. και στην πών ουγκόπων αναφέρθηκε. κεφαλή οετου (εικ. 12).

Αυτός ο τύπος του κεφαλιού αετού έχει μεγάλη ομοιότητα με εκείνον στη νομιμάτα της Ιάσουν της Ρόδου αλλά δεν έχει διατιστώθη πως και στα νομιμάτα της Ρόδου έχουν επηρεαστεί τα νομιμάτα της Κύπρου ή το αντίθετο, αφού δεν έχουν βρεθεί ούτε νομιμάτα της Κύπρου στην Ρόδο ουτε της Ρόδου στην Κύπρο. Αργότερα, αντι κεφαλή αετού, απεικονίζεται αετός που πετά ή που στέκεται σ αυτά τα τελευταία κομμάτια υπαρχει η επιγραφή **Σ. ΦΥΤΡ - Σα. Βασιλέας τα-τα-δο-ρο.** Βασιλέας (τα-τα-δο-ρο) Στα-σάνδρου, Σα. Βα. Βαπού, Βασιλέας (Πα...). Στην άλλη μεριά της πλάτης του αετού, θα διαβάζαμε **Σ. ΦΥΤΡ - Βα-αη-τη-κη-Μη-νη-ρο-** σε. Βασιλέας Μινεος **Σ. ΦΥΤΡ - Βα-αη-τη-κη-Μη-νη-ρο-** σε. Βασιλέας Ζωάλιου.

Εξάλλου στην μπροστινή τους ώρη απεικονίζεται πάνω τον ταύρο, ένας πετρώδης διοικός του ήλιου. Σ' αυτό με τον αέτο που πετά στην πιών ώρα, είναι γραμμένο στην μπροστινή πλευρά κάτω από τον ταύρο Τ - Τ - Σ
Βα-ι-Ω-να-μα. Βασιλέας Όντα...
Τ - Σ - Χ Α-ρι-αθ-ω. Αρι-
στο... Η - Γ - Φ - Χ Μ-α-γε-
τα. Μογγάτη (έκ. ίμ.)

Οι τρεις τύποι του αετού πτάχων και στοις στατήρες και στις υποδιαιρέσεις τους.

Κάποια νομίσματα που αποικινώνουν στη μπροστινή όψη ένα Επιλύμνευτο ταύρο, πιθανώς με γενειοφόρο ανθρώπινο κεφάλι γυρισμένο προς τα πιονιά και στην πιονιά όψη ένα αστραγαλό (εικ. 15), αποδίδονται στην Πάφο, γιατί η επιγραφή που διαβάστηκε $\gamma \omega \lambda$? Σκωτσαρός, ερμηνεύεται σαν όνομα ποταμού της περιοχής της Πάφου. Πράγματι, το γενειοφόρο ανθρώπινο κεφάλι ταύρου είναι συνθήμανθην προσωποποίηση ποταμού, όπως π.χ. στα νομίσματα της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας.

Όμως η ανακάλυψη ενός νομίσματος σε καλύτερη κατάσταση επέτρεψε να διασταθεί καλύτερη η επιγραφή ως ΜΩΣΗΣ ΣΙ-ΡΟ-ΜΟ-ΣΕ. Σιρμός. Τέτοιο ονόμα δεν υπάρχει ας σημείρα στα φιλολογικά κείμενα που αναφέρονται στην περιοχή της Πάφου αρά πρόδεισην των νομίσμάτων αυτών των τύπων μας είναι ακούμαν γνωστή. Ολι αυτα τα νομίσματα που αναφέρθηκαν ως τώρα χρονολογούνται στον πέμπτο αιώνα π.Χ.

Αλλά νομίσματα που φέρουν στην μπροστινή πλευρά μια σφίγγια αποδίδονται στο ίδιο γιατί σ' ενα μανδικό τετρόβολο έχει διασταύρωση δίπλα στην αυτή η Κ ή η π-δα-λι. ηδολ... (εικ. 16).

Στην πιών όψη απεικονίζεται ένα λουλούδι λωτού. Στάλλα νομίσματα με τη σφίγγια υπάρχουν στην πιών όψη το ίδιο λουλούδι λωτού ή τραχύ έγκιοι τετράγωνο (εικ. 17). Στην περίπτωση με το λωτό, υπάρχει δίπλα από τη σφίγγια η επιγραφή Φ - Δ Σ βα-κο-πα. (Εικ. 18) Φ ή Δ βα-κο-πα

Φ φα-σι, ή ἄλλες συλλαβές που δεν αποκρυπτογραφήθηκαν ακόμα καλά, λόγω φθοράς των νομιμάτων ή της μήτρας τους.

δρατών ή της μητρός τους.
Δύο νομίσματα με έγκοιλο τετράγωνο είναι επικεκομένα, τα ένα πάνω σε νόμισμα της Πάφου του τύπου του κεφαλίου αετού (εικ. 19) και το άλλο είναι επικεκομένο πάνω σ'ένα από γνωστά νομίσματοκοπείο Κύπρου με κεφάλι λιονταριού στην πλαϊνή και κεφαλή ταύρου στην άλλη πλευρά (εικ. 20).

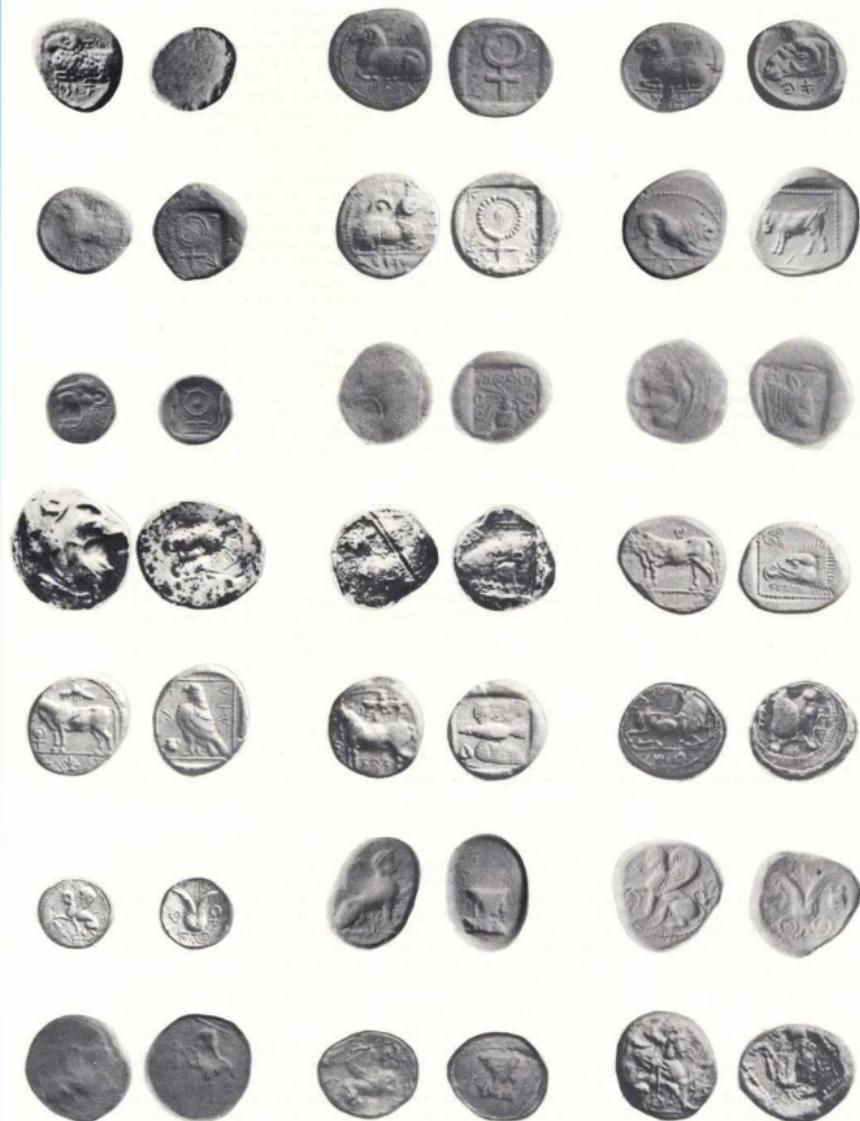
Αλλο νόμισμα με λουσόδι λιθού είναι επικεκομένο πάνω σ' ένα νόμισμα του Βασιλεύτα Α' του Κιτίου. (εικ. 21). Αυτά τα επικεκομένα νόμισμα είναι πολύ σημαντικά για την χρονολόγηση των νομισμάτων, αφού σ' αυτή την περίπτωση τα νομισμάτα του Ιδαίου πρέπει να είναι νεώτερα απ' αυτά του Βασιλεύτα Α'. Μάλιστα τα νομίσματα με έγκαλο τετράγυρο πρέπει να χρονολογούνται πριν τον Βασιλεύτα Α του Κιτίου, και αυτά με τον λιθό μετά απ' αυτόν. Δηλαδή πριν και μετά το 480 π.Χ. ουαρ γνωρίζουμε ότι αυτοί βασίστηκαν τότε. (εικ. 1-21).

Τα νομίσματα του Κιτίου που απεικόνιζον την Ηράκλη με τέος και ρόπαλο να βαδίζει προς τα δεξιά, φέρουν πάντοτε στην πιών όψη επιγραφή με το όνομα του Βασιλία που τα εκδίδει. Η επιγραφή αυτή δριώκεται πάνω από ένα κεδύσμενο λιοντάρι στα νομίσματα του Βασιλέως Α' (εικ. 22) ή πάνω από τη σκηνή που παρουσιάζει ένα λιοντάρι να κατασπάρει ένα γονατισμένο άλση στα νομίσματα της διάδοχων του, δηλαδή του Αζάσωλ (εικ. 23), του Βασιλέως Β' (εικ. 24) και αργότερα του Βασράμ, του Μιλκηπάθων και του Πιωμιθών.

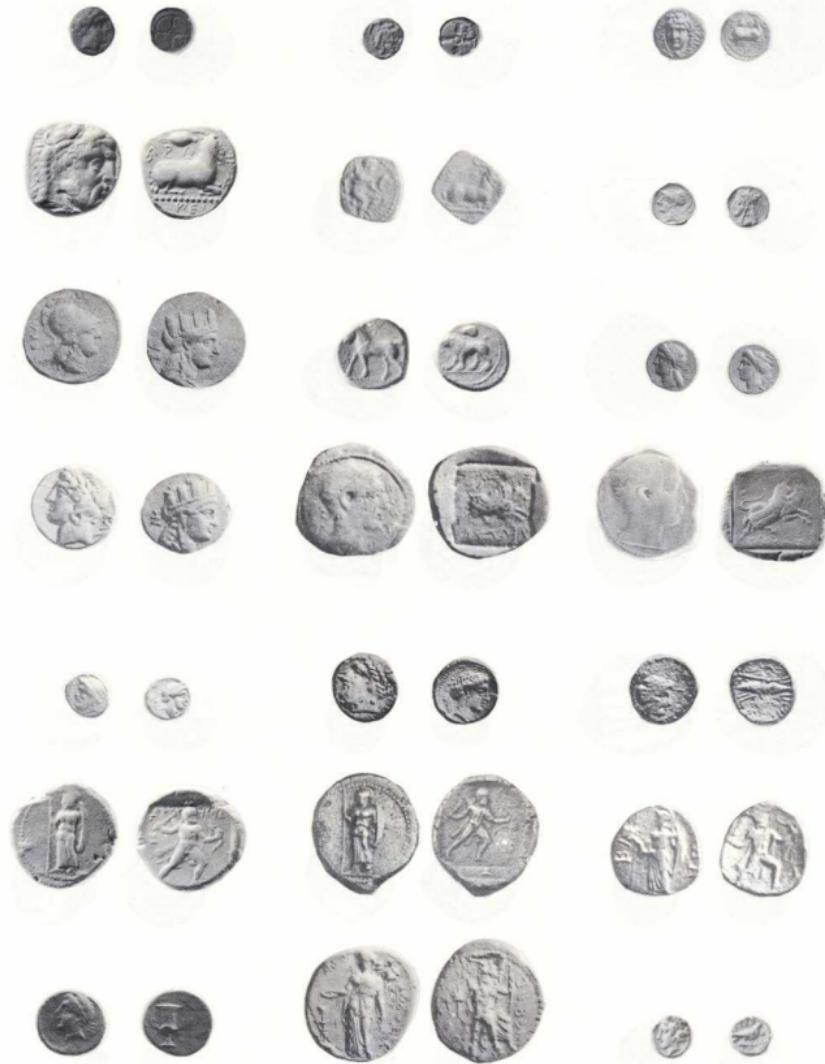
Η διαδοχή των πρώτων τριών θασιλίδων που υπογράφουν τα νομίσματα τους είναι γνωστή από μια επιγραφή που βρέθηκε στο Ιδάιο και έτσι είναι διέβαθη η αειρά τους. Μια ακριθής χρονολόγηση είναι δυνατή από νομίσματα του Αζβάλ που είναι επικεκομένα πάνω σε νομίσματα της Αίγανας που απεικονίζουν χέλωνά της στέρεας και που χρονολογούνται γύρω στα 457-431 π.Χ. (εικ. 25). Επομένως, τα νομίσματα του Αζβάλ πρέπει να χρονολογούνται και μετα το 457 π.Χ. Αυτό μαθαίνουμε και από τους θηραρούς στους οποίους βρίσκονται τέτοια νομίσματα.

Αφού πάντα σ' ένα στατήρα του Βασιλείου Α ἔχει επικοπή ένα νόμιμα που ιδαίου του ίδιου τύπου που υπάρχει στο θησαυρό της Λαρ-
νακας, που πρέπει να είχε αποκρι-
θεί μεταξύ 480-470 π.Χ. ο Βασιλε-
λεύ Α πρέπει να είχε βασιλεύει τό-
τε και ο Αζβαλ περίπου τριάντα
χρόνια αργότερα.

χρήσια αρχείων.
Τα σημάδια των βασιλιάδων του Κίτιου είναι φοινικικά και γραμμένα με φοινικικούς χαρακτήρες, δηλαδή
٤ ٦ ٩ ٦ ٩ ٤ χαλαμήκ.,
του βασιλέως, **٤ ٥ ٩ ٥ ٠**
λα βαλ., του Αβάλ και αργότερα
٢ ٤ ٦ ٥ ٩ ١ ٦ ٧ ٤
ληλκάδαρου, του βασιλέως Βασάρου.
٤ ٣ ٧ ٧ ٤ ٤ ٦ ٧ ٤
ληλκάλικαθυ, του βασιλέως μελεκάδων,
٤ ٣ ٧ ٧ ٣ ٧ ٤ ٦ ٧ ٤

λημλκπμιατν, του θασιλέα Πυμιάτον. Πράγματι, στο Κίτιο που ήταν μια πόλη που εξέδωσε πολλά νομίσματα, υπάρχει μια δυναστεία Φοινίκων θασιλιάδων.

Σε άλλα νομίσματα η επιγραφή είναι επίσης στα Φοινικικά, αλλά τα συνόδια είναι ή φοινικικά ή ελληνικά, όπως στα νομίσματα της Λαπτήου. Σπάνιοι στατήρες που χρονολογούνται από το σταυρό περί το 500 π.Χ. και που απεικονίζουν κεφάλι Αθηνας και στις δύο αώρες και που φέρουν επιγραφή στα φοινικικά
↳ 75 ή 9 [§] λαδΜνκς, του Δημόπικου, μάλλον είναι από αυτό το νομίσματοκόπειο (Εικ. 26), γιατί στα νομίσματα ενώς αλλώ Δημόπικους των αρχών του τετάρτου αιώνα, υπάρχει η επιγραφή Ο 75 Λα-
πτες (Λαπτήου).

Φυσικά δεν αποκλείεται καθόλου να υπήρχε προηγμένως στο ίδιο βασίλειο, αλλος βασιλιάς με το ίδιο ονόμα, χωρὶς να είναι μονας απόλυτης βέβαιος. Αλλος λόγος που αποδίδονται αυτα τα νομίσματα στη Λαπτζό είναι οι τύποι τους, δηλαδή η Αθηναϊκή απεικόνιζεται και σε όλα νομίσματα από βασιλιάδων της πόλεως. Ένας Στιγκεύελης της Λαπτζό, όπως γράφει στα νομίσματα της η φοινικική επιγραφή

ως για την θεά της Αθηνάς, που διπλασιάζεται στην αρχή της οδού, αποκαίνειει επίσης το κεφάλι της Αθηνάς από τη μέση πλευρά κατ' ευνοίαν και από την άλλη προς αριστερά (εικ. 27). Αυτά τα νομίσματα φαινεται ακολουθώνταν τα πολλά που βρέθηκαν στο θησαυρό της Λαρνακας. Σα αυτά υπάρχει στη μπροστινή ώψη κεφάλι Αφροδίτης εντός στην πιών κεφάλι Αθηνάς (εικ. 28), και στα πολλά και στις δύο όψεις μόνο κεφάλι Αθηνάς (εικ. 29). Το κεφάλι της θεάς στην μπροστινή ώψη μοιάζει με το κεφάλι της θεάς σε πιο παλιά νομίσματα, που στην πιών όψη απεικονίζεται ο Ήρακλής με συμβόλια του, το τόξο και το ρόπαλο (εικ. 30). Φοινικικά γράμματα διακρίνονται και σα αυτά τα νομίσματα αλλά το διάδασμα και η ερμηνεία των δεν είναι έθεση ωστε να μην είναι σιγουρό αν αντικούντο στο ίδιο νομίσματοκειό, παρόλο που η ομοιότητα των εικώνων της Αθηνάς είναι μια ένδειξη. Από το ίδιο νομίσματοκειό ίσως και τα προηγούμενα πρέπει ν' αντικούνται και αυτά που υπάρχει πάλι στο Ηρακλής στην πιών όψη, αλλά στην εμπρόσθια πλευρά της θεάς, που ανδρική μορφή που πεφτει (εικ. 31).

Άλλα νομίσματα που φέρουν ελληνικά και ίσως φοινικά ονόματα γραμμένα στο Κυπριακό αυλαριθάριο

προέρχονται από το Μάριο. Είναι οι στατηρές που ταυτίστηκαν από το E.S.G. Robinson, το 1932, αφού κατέφερε να διαδέσει την επιγραφή σ' ένα καλά διατηρημένο κομμάτι $\delta\lambda\gamma\tau\kappa\lambda\tau\pi\theta\lambda\mu\sigma$. Το-κο-σσ-ο-το-ρ, (του Σασμάς: του Δαξενδρου), στην μπροστινή ώψη και $\gamma\omega\chi\kappa\lambda\gamma\mu$ Μα-ρι-ε-π-ο-ν του Μαριού στην πίσω (εικ. 32). Ομώς, καμιά φορά, εκτός από επιγραφές μόνο στο Κυριακό σκαλοπάδιο υπάρχει στην πίσω ώψη και στη φοινικικά $\lambda\gamma\mu$ με μελέκ-θασίσλες (εικ. 33). Αυτά τα νομίσματα απεικονίζουν καβάρα Ελληνική μηθολύγικη παράσταση, με το Φρίξο που κρατείται σ' ένα κριόρι για να περάσει τον Ελληνόποντο, ενώ διπλά βρίσκεται διπλό πελέκι. Στην μπροστινή ώψη υπάρχει πάλι διπλό πελέκι και ένα λιοντάρι που γλυφείται μπροστινό το ποδί.

Ακόμα μια σειρά νομίσματων αντέκει στον πέμπτο αώνα, αλλά η ταύτισή τους δεν είναι απόλυτα τεκμηριωμένη. Απεικονίζεται όπως τη μια πλευρά ένα λιοντάρι ζεψηλωμένο και από την άλλη μια προτομή λιονταριού (εικ. 34). Αποδίδονται στην Αιανόυντα, επειδή σε ποι καινούργια νομίσματα τη σειράς αυτής είναι γραμμένη η συλλαβή Θρ (εικ. 35). Αυτή

αυλακώθη μπορεί να είναι συντομογραφία του Ράικον για τον οποίο δεν έρομεις αν ήταν πράγματι θαδδιάς ή ένας πλάσιος πολίτης της Αμαδουνάς που έστειλε αιτήρι στην Αθήνα (Ερατοδένης: Ήχοις και Σωμάτων) εν υπερβολή της Αμαδουνάς. Δεν είναι γνωστό πότε η Αμαδουνά αρχίσκια να κωβεί τα πρώτα της νομίσματα, γιατί υπάρχει μια σχετική σύγχυση με τα πρώτα νομίσματα του Κιτίου, επειδή και ο αυτά υπάρχει λιοντάρι. Μάλιστα παραδοσιακά οι αιτήριες με λιοντάρι που έχει γιρυσμένο το κεφάλι του προς τα πιον στην μπροστινή οψη και με λεία την πίσω επιφάνεια, αποδίδονται στο Κιτίο (εικ. 36). Αργότερα ακολουθούν άλλα νομίσματα με Επαλημένο λιοντάρι στην μπροστινή οψη και με επιστή λιοντάρι καθισμένο στην πίσω πλευρά (εικ. 37), όπως δείχνει τη νιώση οψή των νομίσματων των Βασαλλέων Α'. Όμως τα νομίσματα με το Επαλημένο λιοντάρι και με λεία πιών οψή (εικ. 38) μπορεί να είναι της Αμαδουνάς και επειδή ένας τέτοιος αιτήρης υπάρχει στη Θησαυρό του Ασιούτ, η χρονολόγηση των νομίσματων πρέπει να είναι των αρχών του πέμπτου αιώνα.

Ο κλασικός τύπος με Εαπλωμένο λιοντάρι και προτομή λιονταριού υπάρχει και στα νομίσματα του τετραστού αιώνα με τη διαφορά ότι πά-

νω από το λιοντάρι περί ένας ετοιμάσαι
και στο κάτω πέδιο είναι γραμμένα
ονόματα σαν ΣΤΑΛΙΝ ΦΟΥ-
ΦΟΣ Πύρρος, ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΜΕ-
ΤΕΙΜΟΣ, Μετέωρας, ΦΑΙΣ Ζω-
τικομ., Ζωτίμος, ΘΕΟΦΑΝΗΣ Αυ-
δορόπουλος Λαζαρίδης (εικ. 39), ΚΑΙ-
ΡΙΟΣ Επιπολαί, Επιπολαί Δυστοιχώς αυτά τα ονόματα τα έ-
ρουσε μόνο από αυτά τη νομιμότητα
και δεν μας δηλώνουν την πόλη που
τα έδειχνε.

Η μόνη σημαντική αλλαγή που υπάρχει στα νομίσματα της Αμεριζόντας στον τέταρτο αιώνα, είναι ο σταθμητικός τους κανόνας αφού από τότε συστήρες δεν είναι πια γύρω στα 11.00 γραμμάρια - περισσός κανόνες - αλλά 6.5 γραμμάρια που είναι συμφωνος με τον Ροδιακό σταθμητικό κανόνα.

Όπως στην Αμάρουντα ήταν και στο Κίτιο ούτι τύποι των νομιμάτων δεν αλλαγεν τον τέταρτο αιώνα, αλλ ούτε το σθοματική κανόνας. Οι μάση μια σημαντική αλλγή είναι πώς από την εποχή του Μελκίανδρου (392-361 π.Χ.) (εικ. 40) εκτός από ασημένια, κόδυναν και χρυσα νομίσματα. Ο διάδοχος του δε, ο Πιμανδρός (361-312 π.Χ.) καθέβη μόνο χρυσά. Αυτός μάλιστα γράφει και ημερομηνία, σύμφωνα με το χρόνο της βασιλείας του (εικ. 42).

Τα ἄλλα νομιματοκοπεία ὡμάς ἀλλαζούν τοὺς τύπους τοῦ στον τετράτο αἴωνα. Αυτοὶ οἱ τύποι είναι επηρεασμένοι από την ελληνική τέχνη. Το φαινόμενο δεν είναι μεμονωμένο ἀλλά μέρος ενὸς ευρύτερου ρευμάτος που επηρεάζει τη ζωή στην Κύπρο και ιδιαίτερα μερικές βασικές αιώνες.

Πρωτοστάτης σ' αυτήν την εξελίξιη ο Αυαγόρας. Α της Σαλαμίνας, όπως οι Αναφέρει με κολακετικά λόγια και ο ρήτορας Ιωάντης, ο Ευαγόρας πήρε το 411 π.Χ. την εξουσία από ένα Φοίνικα οφετεριστή του Βρόνου (εἰκ. 22-42). Τα ανεγγραφόμενα μικρά νομίσματα με κεφάλι νεαρού και λειτί πών οψή μάλλον είναι από τα πρώτα των νομίσματα (εἰκ. 43) και προηγούνται αυτών με τον ίδιο τυπό στην προτονόμηση οψή αλλά με τραχύ στην πίσω πλευρά (εἰκ. 43). Ακολούθων θα γίνονται με κεφάλι Ηρακλή και πάλι το τράχο (εἰκ. 44).

Αυτό το κεφάλι του Ηρακλή υπάρχει
και σε χρυσά νομίσματα που είναι
αναμφίβολα του Ευαγόρα, αφού
υπάρχει η επιγραφή $\Sigma \lambda \tau \alpha$ +
 $\lambda \lambda \tau *$
Ε-υ-λα-γο-ρω βα-σι-λε-ο-σε, του
Βασιλέως Ειναιόντο (εις 45)

Πότε ο Ευαγόρας άρχισε να κόβει αυτά τα χρυσά νομίσματα και αν τα έκοψε πριν από τον Μελκιάθων του Κίτιου δεν είμαστε βέβαιοι, αλλά

ΕΙΚ. 64-70

πρέπει να είναι περίπου σύγχρονα. Ο Σαλαμίνιος βασιλιάς έκοψε και αστμένια νομίσματα. Αυτά φέρουν στη μία όψη το κεφάλι του Ηρακλή, ή τον ήρωα καθισμένο σε θράκο, κρατώντας ρόπαλο και κέρατο, ενώ στην άλλη υπάρχει τράγος (εικ. 46-47). Σ' όλα αυτά τα νομίσματα υπάρχει επιγραφή με το σύνοντα του θαυματού, αλλά όχι μόνο με Κυπριακές συλλαβές Χ Λ Τ Ζ - Ζ Ζ 8 ζ ≠ βα-σι-λε-Φο-σε Ευ-Γα-ρ-ω. (Βασιλία Ευαγόρα), αλλά και με Ελληνικά γράμματα ΕΥ (αγόρα). Η παράσταση των τύπων αυτών των νομίσματων, όπως π.χ. ο Ηρακλής είναι επρεσβετική από την Ελληνική τέχνη (εικ. 48). Οι διάδοχοι του Ευαγόρα Νικοκλής, Ευαγόρας Β' (εικ. 49), Πνυτάργορας (εικ. 51) και Νικοκρέων (εικ. 52) εικονίζουν μόνο ελληνικές θεότητες στα νομίσματά τους, δηλαδή την Αφροδίτη, Αθηνά, Αρτέμιδα και Απόλλωνα, καὶ οἱ επιγραφὲς τῶν εἰναι καὶ στα συλλαβικά καὶ στα ελληνικά, σπῶς π.χ. αὐτά του Νικοκλῆ που ἔχει ≠ Ζ καὶ BN καὶ ΒΝ, καὶ Πνυτάργορα με ιδιό νόμισμα. Από την εποχή του Νικοκλῆ καὶ του Ευαγόρα Β' χρηματοποιείται για τα αργυρά νομίσματα

καὶ σ' αυτή την πόλη, όπως στην Αμαθούντα, ο Ροδικός σταθμητικός κανόνας. Κόβονται επίσης χάλκινα νομίσματα, όπως ο Ευαγόρας Β' (εικ. 50).

Άλλα νομίσματα με φανερή Ελληνική επίδραση στις παραστάσεις τους είναι αυτά του Μάριου Μάλιστα, μετά τα νομίσματα του Σασμάδος που οπεικονίζουν το μέθο του Φρέσου με το κριάρι, συνεχίζεται η ελληνική επιρροή με αυτά του Στασιού και του διάδοχου του, Τιμόχαρη. Τα αστημένια τους οπεικονίζουν το κεφάλι του Απόλλωνα στη μπροστινή όψη και την Αφροδίτη (Ευρώπη), που κάθεται πάνω σε τάρῳ στην πίσω όψη (εικ. 53-54). Αυτοί βασίζενται στο τέλος του πέμπτου αιώνα και στις αρχές του τετάρτου όπως φαίνεται από θησαυρό που δρέθηκε στο παλάτι του Βουνιού, που αποκρύφθηκε στο 390-380 π.Χ.

Στο δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα, ένας άλλος βασιλιάς Στασιοκός και πάλι, απεικονίζεται στα νομίσματά του σε Ελληνικό στυλ μόνο κεφάλι Ελληνικών θεοτήτων, όπως του Δια, της Αθηνάς και της Αφροδίτης. Αυτά τα νομίσματα, που είναι χρυσά (εικ. 55), ασπρένια (εικ. 56) και χάλκινα (εικ. 57), φέρουν μικτές επιγραφές,

δηλαδή συλλαβικά Κυπριακά και Ελληνικά γράμματα όπως π.χ. βιασιλας Στασιοκου στην μπροστινή και ζ ζ βα-σι- βασιλέα Στασιοκου και MAP(iou) στην πίσω όψη.

Στη Λάπτημο επίσης οι νομίσματικοί τύποι είναι επρεσβετικοί από την Ελλάδα και μάλιστα από την Αθήνα. Παρόλο που δεν έχουμε καμιά άλλη απόδειξη για τον βασιλιά Ανδρ... (εικ. 58) και Δημόνικο (εικ. 59), η Φοινικική επιγραφή στα νομίσματα τους ζ ζ η 9 Δ ζ ξ - ζ ζ η λιμανίδρ... μπτς, του βασιλιά Ανδρ... της Λαπτήμου (εικ. 58) και ζ ζ η γ ζ γ ζ η - γ ζ η επιβεβαιώνει ότι αυτά είναι της Λαπτήμου. Αυτά πρέπει να κοπήκαν στο τέλος του πέμπτου και στις αρχές του τετάρτου αιώνα, αφού δρέθηκαν σταν ίδιο θησαυρό του Βουνιού, όπως και τα νομίσματα του Στασιού και του Τιμόχαρη.

Σ' αυτά τα νομίσματα της Λαπτήμου απεικονίζονται η Αθηνά οπλισμένη και στην άλλη πλευρά ο Ηρακλής σε Ελληνικό στυλ. Ένας στατήρας αυτών των τύπων είναι μοναδικός στο οποίο έχει θάρος διδράχιου Ροδικού σταθμητικού κανόνα και στο οποίο η επιγραφή είναι στα Ελληνικά ΒΑ-Δ.

Βασιλέων) - Δημόνικου) (εικ. 60). Χάλκινα νομίσματα αυτού του νομισματοκοπείου έφερον μόνο από τον θαυματό Πράδημο. Αυτός μας είναι γνωστός από τον Διόδωρο (XIX, 59, 61, 79,4). Ιώανθας διέταξε όταν ο Μέγας Αλέξανδρος κυριάρχης στην Κύπρο, αλλά οπωδήποτε μετά το θάνατό του. Πάνω στα νομίσματα του βρίσκεται το κεφάλι του Απόλλωνα (εικ. 61).

Στην Πάφο επίσης στον τέταρτο αιώνα κόπτηκαν καινούργιοι τύποι νομίσματαν. Είναι πιθανόν ότι γύρω στο 385 π.Χ. υπήρχε ένας βασιλιάς, Τιμόχαρης, που απεικονίζεται στα νομίσματα του Ελληνικής θεόπτερης όπως τον Δία (Σαλαμίνιος) καθισμένο και την Αρφρόδιτη Νέμεση, που κρατά φιάλη και που έχει δίπλα της γρύπα (εικ. 62). Δυστυχώς, η επιγραφή που είναι συλλαβική, - ρυτιά ι Σ φ ρ ι ζ 3 Ζ Φ βα-οι-λε-ιο-ει-μο-κα-ρε-ιο-εις (Βασιλέα Τιμόχαρη), είναι φθαρμένη και στα δύο μόνο γνωστά νομίσματα αυτού του τύπου, ώστε να μην είναι θέματος η αναγνώση της (Εικ. 43-63). Οπωδήποτε όμως της Πάφου είναι τα νομίσματα που απεικονίζουν το κεφάλι της Αρφρόδιτης, και περισσέρι στην άλλη πλευρά - αφού σε μερικά από αυτά είτε χρυσό (εικ. 63) είτε ασημένια (εικ. 64) είτε χάλκινα (εικ. 65), γράφει Σ φ βα-οι-λεσέλια, σε συλλαβές και διπλά ΠΑ/ΦΙ σε Ελληνικά γράμματα. Αυτά τα έκοψε ο Τιμόχαρης αλλά και άλλοι βασιλιάδες, που οώνται τα νόματά τους δεν διαβάζονται με δεδιαστήτη.

Εντελώς Ελληνικός και στο στυλ και στην παράσταση και με Ελληνική επιγραφή είναι και ο στατήρας του Νικοκλή, κομμένος σύμφωνα με τον Περιοικό σταθμητικό κανόνα γύρω στο 315 π.Χ. Στην μπροστινή όψη απεικονίζεται το κεφάλι της Αρφρόδιτης που φορά ψηλό στεφάνι και στην πίσω ο Απόλλωνας που κάθεται σε ομφαλό (εικ. 66).

Πρέπει να αναφέρεθει ακόμη ένας τύπος επρεσμένος από την Ελληνική τέχνη. Στην μπροστινή πλευρά υπάρχει ο Ηρακλής που πολεμά με το λιοντάρι της Νεμέας και στην πίσω η Αθηνά που κάθεται σε πρώρα. Η Αττική επιρροή είναι εδώ πολύ φανερή (εικ. 67).

Πολλά τέτοια νομίσματα, κυρίως σθοβοί, βρέθηκαν στο θησαυρό του Μενοίκου μαζί με το υποτιθέμενα πρώτα νομίσματα του Ευαγόρα, γιαυτό, αυτά τα νομίσματα χρονολογούνται στην αρχή του τέταρτου αιώνα, αφού ο θησαυρός αποκρύπτηκε μάλλον γύρω στο 350 π.Χ.

Λόγω του στο μόνο δύο ή τρεις συλλαβές είναι γραμμένες σ' αυτά που δεν ερμηνεύονται εύκολα, τα νομί-

σματοκοπείο τους δεν έχει καθοριστεί με δεδιαστήτη. Μπορεί να είναι του Κουριού ή των Σόλων, δύο σημαντικών πόλεων της κλασικής περιόδου που δεν ταυτισθήκαν ακόμα νομίσματα τους.

Άλλες σημαντικές σ' αυτή την περίοδο πόλεις όπως η Ταμασσός και η Κερύνεια, δεν είναι γνωστό αν έκοψαν νομίσματα, αφού όπως αναφέρθηκε, μερικά κυπριακά νομίσματα δεν είναι ακόμα ταυτοί μεν.

Το 332 π.Χ. οι Κύπριοι βασιλέων δηλώνουν υποταγή στο Μέγα Αλέξανδρο. Αυτός κόβει δικά του νομίσματα, με τους δικούς του τύπου, δηλαδή στα χρυσά απεικονίζει το κεφάλι της Αθηνάς και μια όρβη Νίκη (εικ. 68), στα ασημένια τα κεφάλι του Ηρακλή και τον Δία να κάθεται σε θρόνο (εικ. 69) κατα σαλόνι πάλι το κεφάλι του Ηρακλή και το ρόπαλο και το τέλος του ήρωα στην πίσω όψη (εικ. 70). Σ' όλα αυτά τα νομίσματα τίθεται το συμβόλο ή το μονογράμμα του κυπριακού νομισματοκοπείου όπως π.χ. ΡΦ για Κιτιό (εικ. 70), ΣΑ για τη Σαλαμίνα (εικ. 68) και για την Πάφο (εικ. 69).

Με την κοπή αυτών των νομίσματων τα κυπριακά νομισματοκοπεία πάουν να δημιουργούν για μια περίοδο δικούς τους τύπους και λίγα χρόνια μετά, πέτα το θάνατό ή με την απομάκρυνση των τελευταίων Κυπρίνων βασιλιάδων το 310 π.Χ. επί εποχής του Πτολεμαίου Α' σταμάτησε και η ανεξάρτητη κυπριακή νομισματοκοπεία.

— M. AMANDRY Le monnayage d'Amanthonte. P. AUPERT, M.C. HELLMANN. Amathonte I. Testimonia I, Etudes chypriotes IV. Paris, 1984, p. 57-76.

The First Cypriot Coins

A. Destrooper-Georgiades

Autonomous Cypriot coins have been struck since the end of the VIIIth century when the island was under Persian rule. However, this do not prevent nine or ten city-states from striking their own coinage.

We do not know if all the cities struck coins because it is not easy to identify the mints. The short, worn and obliterated inscriptions in the Cypriot syllabary in Phoenician and later in the Greek alphabet are sometimes quite enigmatic. In the fifth century only the mints of Lapethos and Marion are clearly identified by their inscriptions. Philological texts, coin types and the find place of coins can also provide information on the mints.

The precise chronology of the fifth century Cypriot coins is another problem. Hoards found outside Cyprus which contain not only Cypriot but also better known Greek coins provide a date *ante quem* for the Cypriot coins, as do the dated foreign coins overstruck by Cypriot ones. Coins from one Cypriot mint overstruck by coins from another Cypriot mint attest their relative chronology.

The coin types of the principal mints of the fifth century are discussed, followed by those of the fourth century, when new types appear in several mints that are more influenced by Greek style and subjects.

In some mints during the fourth century the Persian metric standard is no longer used but the Rhodian one takes its places. Gold and later bronze coins are struck during the fourth century in addition to silver ones and for some inscriptions the Greek alphabet is used together with the Cypriot syllabary or instead of it. The autonomous coinage is interrupted during the life time of Alexander the Great and came to an end when the Cypriot kingships were abolished by Ptolemy I in 312-310. Thereafter the coins struck in Cyprus no longer keep their own types but those of their foreign rulers. Only the mintsymbol distinguishes them from those struck in other mints of the Empire.

Βιβλιογραφία

— E. BABELON. Traité des monnaies grecques et romaines. Partie 2, volume 1-2. Paris, 1907, 1910.

— G.F. HILL. A catalogue of the Greek coins in the British Museum: Cyprus. London, 1904.

— C.M. KRAY. Archaic and Classical Greek Coins, London, 1976, p. 299-312.

— M.J. PRICE, N.M. WAGGONER. Archaic Greek Silver Coinage. The Asyut hoard. London, 1975, p. 104-111.

— H. GESCHE. Literaturüberblicke der griechischen Numismatik. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 20, 1970, p. 164-216.

— A. DESTROOPER - GEORGIADES. Biographical Survey of Cypriot Archaic and Classical Numismatics, 1970-1981. Numismatic Report of Cyprus 12, 1981, p. 55-69.